

Lerende Evaluatie van het Natuurpact

Verslag 4 september Groepsreview zorg en recreatie

Verslag 4 september Groepsreview zorg en recreatie

Inleiding

Rob Folkert (PBL) gaf een korte inleiding over de Lerende Evaluatie van het Natuurpact. In opdracht van Rijk en provincies evalueert het PBL in samenwerking met de WUR driejaarlijks de voortgang van het beleid zoals afgesproken in het Natuurpact. Eén van de ambities van het Natuurpact is het vergroten van de Maatschappelijke Betrokkenheid bij natuur. Om de voortgang van en de ervaringen met dit beleid in beeld te brengen zijn 4 casussen gericht op zorg en recreatie onderzocht.

Op deze middag werd dit onderzoek in samenwerking met de betrokken partijen en anderen geïnteresseerden besproken om zo hun ervaringen mee te nemen in de evaluatie. Het doel van de middag was drieledig.

- Toetsen en aanvullen van de casusanalyses
- Samen lessen trekken die breder gelden dan de casus
- Ervaringen delen en inspiratie van elkaar krijgen

Na deze inleiding gingen de deelnemers in twee parallelsessie uiteen: een sessie besprak initiatieven gericht op natuur en recreatie, de andere sessie initiatieven gericht op natuur en zorg. In de sessie recreatie werden de casussen *Grenspark Maas-Swalm-Nette in Limburg* en *Toeristische OverstapPunten- in Zuid Holland* besproken. In de sessie natuur en zorg werden de casussen *Zorg en Groen Overijssel* en *Groen en Gezondheid Noord-Brabant* besproken. Hieronder volgt een korte samenvatting van de discussie die gevoerd werd na afloop van de presentaties in de deelsessies,¹ en tijdens de gezamenlijke afsluitende sessie aan het eind van de middag.

Sessie Recreatie

Casus Grenspark Maas-Swalm-Nette

De aanwezige betrokkenen zijn trots op de organisatie waarbij de provincie “het veld” aan het werk zette. De organisatie heeft zich ontwikkeld als een spin in het web van allerlei stakeholders. Vanuit het verleden zijn er in diverse functies veel en goede contacten met stakeholders en is er veel kennis over de gebieden. Het projectbureau doet het moeilijke werk door de financiën binnen te halen. Wandelwereld is een degelijk en sterk merk en het premium keurmerk is afkomstig uit Duitsland en nu voor het eerst in Nederland. Er is veel aan marketing gedaan en de routes zijn een succes. In Nederland moet betaald worden voor de routekaarten; in Duitsland is het gratis. Het model is gebaseerd op het benutten van INTERREG-gelden. Omdat bijna alle provincies in Nederland grensregio’s hebben, is deze financieringsbron ook voor andere provincies relevant

Als toelichting op het provinciale beleid van Limburg wordt aangegeven dat “natuur en economie” één van de acht strategieën is met betrekking tot vermaatschappelijking waarbij zorgen voor meer

¹ De PowerPointpresentaties zijn reeds opgestuurd naar de deelnemers

natuurbeleving het uitgangspunt is. Het veld bestaat uit vrijwilligers die de routes hebben gemaakt en ook de routes regelmatig nalopen ter controleren. Bij het startpunt van een route is meestal een parkeerplaats. Er is nu een 10e route in Maasduinen en ook in België zijn ze met een premium wandelwereld route begonnen. Hiermee is het een exportproduct geworden. Het succes wordt afgemeten aan de hoeveelheid downloads en verkopen van de routes, maar er is behoefte aan goede tellingen van de bezoekers.

In de discussie komt naar voren dat er veel gefocust wordt op het aantrekken van toeristen met verschillende routes, maar dat uiteindelijk de lokale bewoners gebruik maken van dergelijke routes wat weer een relatie kan hebben met de lokale betrokkenheid met natuur. De focus zou dus meer moeten liggen op de lokale bewoners. Tevens wordt gesteld dat er veel aandacht is om nieuwe producten (routes, voorzieningen) te ontwikkelen, maar dat er weinig aandacht voor het beheer en onderhoud van bestaande routes en voorzieningen is. Het routebureau Limburg heeft een stappenplan over het beheer en gemeenten financieren het onderhoud en beheer. Er zijn wel bezuinigingen opgetreden bij de gemeenten over de financiering. De bijdrage van een gemeente is één bedrag van € 3.000,- elke zes jaar.

De betrokkenheid van ondernemers is niet gelukt. Voor een ondernemer moet het praktisch zijn en van direct belang ; dan is er mogelijk wel een inzet maar niet voor een lokaal deelgebied. Rond de Meinweg liggen vijf golfterreinen, maar die doen niet mee. Ondernemers worden wel vanuit alle kanten gevraagd mee te doen. Ondernemers betalen toeristenbelasting aan gemeente maar die stoppen het meestal in de algemene middelen en het vloeit vaak niet terug naar recreatie en

toerisme. De provincie stelt dat de regie in het veld ligt en de provincie een adviserende rol heeft. Het zou een nieuwe taak voor de provincie kunnen zijn om zich over de toeristenbelasting te buigen. Er wordt gesteld dat de sector het Rijk veel geld oplevert, maar er komt niks terug. Het Rijk financiert geen recreatie meer. Nu is er alleen de provincie nog via SNL-subsidie van 33 euro per ha voor alleen beschermde natuurgebieden. Er zijn echter wel voorbeelden van een meer actieve overheid zoals het project Vitale vakantieparken waar een deel van het budget van het Rijk komt.

Het beheer en onderhoud is een structureel probleem waar duidelijke afspraken over gemaakt moeten worden. Dit lukt soms wel bij nieuwe paden, zoals bij mountainbikeroutes waar de gebruiker meebetaald aan het onderhoud, maar niet bij bestaande paden.

Suggestie:

- Geef een deel van het budget voor bijvoorbeeld fietsverhuur terug aan het beheer en onderhoud van een gebied.
- Probeer financiering te krijgen voor beheer en onderhoud van andere financieringsbronnen dan natuur, zoals gezondheid of vestigingsklimaat. Zoek de mensen in deze sectoren en beleidsvelden op. Er zijn diverse regiodeals. Erkend wordt dat het moeilijk is om je weg te vinden in deze beleidsvelden.

Casus Toeristische OverstapPunten- in Zuid Holland

De provincie gaf aan trots te zijn op de succesvolle ontwikkeling van het TOP- netwerk en de aanwezige recreatieondernemer gaf aan dat het bij zijn bedrijf geleid heeft tot meer bezoekers (met name toeristen van verder weg).

Het bespreekpunt *'Hoe kan je als provincie sturen op afstand en gelijktijdig stakeholders verantwoordelijkheid laten nemen voor het onderhoud en toezicht van het routenetwerksysteem inclusief TOP's'* werd door alle aanwezigen herkend. De discussie focuste zich met name op het dilemma dat het tot nu toe meestal niet gelukt is om het onderhoud en toezicht van gezamenlijke recreatievoorzieningen in samenspraak met de betrokken partijen te borgen. Een voorbeeld waar dit wel gelukt is, is de Rijnlandroute ZH waarbij het onderhoud van te voren is geborgd. In de afgelopen tijd zijn er diverse verdienmodellen uitgetoetst (door SBB) maar die zijn zelden succesvol. De ondernemer betaalt weliswaar een vergoeding van 2,50 per klant aan bedrijven die route ontwikkelen en waar deelnemers bij zijn bedrijf komen eten maar dit geld wordt niet ingezet voor onderhoud. Bij de grote recreatie ondernemers (Landal, Roompot, Center Parcs etc.) is er wel enige bereidheid om te investeren in het beheer en onderhoud van natuur, vooral direct rond hun parken. Ook zijn er incidentele project waar ondernemers zich verantwoordelijk voelen voor het beheer van natuur zoals het project Vitale Vakantieparken. Maar dit is niet structureel. De meeste bedrijven in de R&T sector zijn kleinere MKB bedrijven waar het beheer en onderhoud van natuur niet op de agenda staat en er vaak ook geen financiële middelen voor zijn.

In Zuid-Holland is de organisatie die het beheer en onderhoud regelde opgeheven en de provincie merkt dat hierdoor de coördinatie tussen partijen ontbreekt en overweegt een dergelijke functie via het Routebureau te herstellen. De realiteit is dat er de afgelopen jaren bezuinigt is op het onderhoud van recreatieve voorzieningen en dat de aanwezigen daar toch een rol voor de overheid (provincie/ gemeente) zien om dit middels belastinggeld te regelen. Tegelijkertijd is het maar de

vraag of dit gaat lukken omdat zowel de provincie als de gemeente dit vaak niet financiert. Vaak is er een gebrek aan gemeente ambtenaren die zijn hiermee bezighouden.

Omdat de natuur een toegevoegde waarde heeft voor het toerisme, kan de toeristenbelasting een manier zijn om gelden terug te sluisen naar de natuur. Deze belasting is echter gemeentelijk georganiseerd en de opbrengst verdwijnt soms naar de algemene middelen.

Aan het eind van de discussie over de casussen werd de deelnemers gevraagd om in groepen van 2 tot 3 mensen drie lessen op te schrijven.

Lessen recreatie casussen

- Een regionale ambassadeur is belangrijk, die mensen bij elkaar brengt en de rol speelt van verbinder.
- Begeef je niet alleen in het natuurdomein, maar ook in de aanpalende domeinen om financiering voor beheer en onderhoud van natuur en recreatievoorzieningen te agenderen.
- Belangrijk onderwerp bij beide casussen was wandelroutes en het beheer daarvan. Investeringsgeld is er genoeg, maar beheergeld niet. Er moet meer aandacht komen voor structureel onderhoud. Boegbeelden zijn nodig die dat op de agenda gaan zetten.
- Terreinbeheerders en andere betrokken partijen zouden geen nieuwe voorzieningen aan moeten leggen als het onderhoud niet geborgd is.
- Rol provincie: het is een combinatie top down en bottom up. De provincie laat het aan gebieden om plannen te maken die passen bij de omgeving. Maar er zijn ook doelstellingen. Leg de link tussen de bottom plannen en doelstellingen. Leg ook verbindingen met uitvoerders. Die hebben al veel op hun bordje. Dat is een grote uitdaging.
- De Rijksoverheid speelt nagenoeg geen enkele rol in de discussie over beheer en onderhoud van recreatieve voorzieningen aangezien ze de verantwoordelijkheid hiervoor hebben gedecentraliseerd. Het beheer en onderhoud van paden (bestaande en nieuwe) is een structureel probleem waar duidelijke afspraken over gemaakt moeten worden. Een trend is dat structurele financiering voor recreatiegebieden en onderhoud enorm daalt, daar is nog steeds geen oplossing voor, hoe lossen we dat op?
- Geormerkte toeristenbelasting zou als één van de opties kunnen worden overwogen om de financiële voordelen van recreatieve ecosysteemdiensten meer aan het beheer en onderhoud ten goede te laten komen.

Sessie Zorg

Casus Groen en Gezondheid Noord-Brabant

Na de presentatie volgde een korte toelichting door respondenten van de provincie betrokken bij de casus. De groene zorgprojecten zijn onderdeel van een veel breder programma Natuur en Samenleving. Dit is een aantrekkelijk programma voor bestuurders, omdat het zichtbaar en aansprekend thema is dat leeft binnen de samenleving. Wel is een risico voor het programma dat vaak moeilijk zichtbaar te maken is, wat de bijdrage van dit programma is aan het behoud van natuur/biodiversiteit.

In de discussie kwam naar voren dat biodiversiteit geen hoofddoel is bij de groene zorgprojecten. Gezondheid en welzijn staan centraal. Maar als provincie kan je, indien gewenst, wel bij de vormgeving van de initiatieven advies geven over biodiversiteit– en vaak wordt dat overgenomen omdat de betrokken partijen welwillend zijn. De beleidsmedewerker van de provincie Noord-Brabant gaf aan dat ze bewust gekozen hebben om geen eisen te stellen aan initiatiefnemers op het gebied van biodiversiteit, om daarmee de regeling zo toegankelijk mogelijk te maken. De beleidsmedewerker van de provincie Overijssel gaf aan dat dat de discussie over de bijdrage aan biodiversiteit bij hen minder speelt door de verbreding van hun beleidsdoelstelling van biodiversiteit naar het bevorderen van beleving en benutten van natuur. Dit maakt het mogelijk om ook projecten te ondersteunen waar de bijdrage aan de natuur/biodiversiteit niet voorop staat. Wel is er advies aan initiatiefnemers over de biodiversiteitswaarde.

Deelnemers gaven wel aan dat gezondheid niet alleen moet gaan over fysieke gezondheid maar dat ook moet worden gekeken naar welbevinden. Hierbij gaat het ook over sociale contacten, het ervaren van geluk en over zingeving. Veel van de initiatieven hebben ook als expliciet doel om de omgeving bij het initiatief te betrekken.

Omdat de projecten de gezondheid en het welzijn van de deelnemers voorop stellen is het van belang hier uitspraken over te doen. De aanwezigen erkenden dat hoewel er al onderzoek gedaan is over de relatie natuur-welzijn-gezondheid, er in de bekeken projecten/ programma's niet kwantitatief gemonitord wordt wat het effect is op de deelnemers en bewoners van zorginstellingen. Dit heeft enerzijds te maken met de kosten van monitoring, maar het is ook de vraag of dergelijke kwantitatieve evaluaties geschikt zijn om de effecten van projecten op deelnemers goed in beeld te brengen. Het effect wordt vaak duidelijk op basis van verhalen van deelnemers, hun familie of behandelaars. Momenteel is het paradigma 'meten is weten' echter dominant binnen de zorgsector. Maar hoe zeker is dat meten? En hebben verhalen niet meer zeggingskracht, die mensen meer kan inspireren?

Een ander discussiepunt ging over de betrokkenheid van grote partijen binnen de zorgsector. Initiatieven wordt vaak gestart door zorginstellingen, in samenwerking met provincies, gemeentes en omwonenden. De aanwezigen gaven aan dat de grote onbekende eigenlijk de zorgverzekeraars zijn. Alleen in Friesland is een zorgverzekeraar (De Friesland) betrokken bij dit thema. Betrokkenheid van zorgverzekeraars vraagt bewijslast en het vertalen van gezondheidswinst naar vermeden

zorgkosten. Alhoewel er veel onderzoek is verricht waaruit een relatie blijkt tussen groen en gezondheid, is het lastig om causale relaties aan te tonen. Het is nu nog niet mogelijk om te zeggen: 'groen scheelt zoveel geld en levert dus een besparing op'. Betrokkenheid door zorgpartijen is naast het gebrek aan bewijslast, ook lastig door de protocollen in de zorg. Deze protocollen kunnen het lastig maken voor werknemers in de zorg om groen en buiten zijn in hun dagelijks werk te integreren. Er ligt een uitdaging om toch eens met verzekeraars om tafel te gaan. Tegelijkertijd is dit proces van gesprekken met zorgverzekeraars niet iets dat individuele provincies of instellingen kunnen doen – dat vergt een landelijke aanpak. Op lokaal niveau zijn er echter ook mogelijkheden. Voor de dagopvang biedt de bijdrage vanuit de WMO een mogelijkheid om groene zorg mee te financieren.

Casus Zorg en Groen Overijssel

De betrokkenen erkenden het onderscheid tussen care en cure, zoals genoemd in de presentatie. Waar care gaat over welzijn, gaat cure over hoe je met groen een genezingsproces kan versnellen of het ziekteproces vertragen.

De discussie ging ook over het belang van financiële ondersteuning om een project te starten. Een initiële investering om de omgeving groen te maken is vaak van groot belang om een zorg en groen initiatief te start. Hier kan een provinciale subsidie aan bijdragen. Daarnaast werd ook aangegeven dat soms regels in de zorg zelf het moeilijk maken om met cliënten de natuur in te gaan omdat activiteiten niet gefinancierd worden of toegestaan zijn. Maar het is niet altijd noodzakelijk om de regels te hervormen en de verzekeraar te betrekken. Zo kan je als fysiotherapeut ook gewoon naar buiten gaan - dat kan ook binnen de huidige regels en rolopvatting - daar heb je de zorgverzekeraars niet voor nodig. Deze ervaring kan ook via de beroepsgroep doorgegeven worden. Zo zien de fysiotherapeuten bij het initiatief Vogellanden [tuin bij revalidatie instelling] het voordeel van het initiatief. Mensen durven soms de natuur niet meer in als ze beperkingen hebben, ze zijn bang voor mogelijke problemen onderweg. Zij oefenen daarmee tijdens de revalidatie. Bijv. wat er gebeurt als je met je rolstoel vast komt te zitten in de modder, hoe kom je er dan uit? Of als ik op een boomstam gaat zitten hoe kan ik dan weer op staan?. Mensen leren om met barrières om te gaan is een onderdeel van het revalidatie proces.

De discussie ging ook over het belang van enthousiaste initiatiefnemers. De kracht van de initiatieven komt vaak van onderop: zorg professionals die enthousiast worden en het initiatief nemen. In de provincie Overijssel heeft men er daarom bewust voor gekozen om een leermodule te ontwikkelen over zorg en groen en om dit gedachtegoed aan mensen in opleiding mee te geven.

Tijdens de discussie werd ook het belang van het betrekken van omwonenden genoemd. De aanwezigen beaamden dat met name het op langere tijd vasthouden van vrijwilligers een uitdaging kan zijn; een van de bevindingen van het casusonderzoek. Een van de initiatieven - Vogellanden – heeft daarom een betaalde kracht (8 uur in de week) die het onderhoud van en de activiteiten in de beleefstuin door vrijwilligers begeleidt en coördineert.

Al met al benadrukten betrokkenen dat een provincie een belangrijke rol heeft in het ondersteunen en van de grond krijgen van initiatieven, met name in de pioniersfase. Dit gaat verder dan alleen financiering maar betreft ook kennis, advies en netwerk. De opschaling van de projecten is een

proces: het begint klein met een groen vonkje dat overslaat. Maar er werd ook gezegd dat de belangrijkste beweging en bijdragen uiteindelijk uit de zorg zelf moet komen.

Aan het eind van de discussie over de casussen werd de deelnemers gevraagd om in groepen van 2 tot 3 mensen drie lessen op te schrijven.

Lessen zorgcasussen

- Financiering van initiatieven is heel belangrijk. Maar hierbij dienen initiatieven niet alleen op de bijdrage aan biodiversiteit beoordeeld te worden maar juist op maatschappelijke betrokkenheid en bijdrage aan welzijn/welbevinden.
- Bevlogenheid van initiatiefnemers en draagvlak binnen de organisatie is van groot belang, zodat dat een initiatiefnemer ruimte krijgt van de organisatie (wel: veel initiatiefnemers zijn ZZPers)
- Vrijwilligers zijn heel belangrijk maar hiervoor is ook begeleiding nodig. Een coördinatiefunctie is belangrijk, en die moet je organiseren.
- Luister naar de werkvloer (de zorgmedewerkers), dat zijn de mensen die het moeten doen. Maar niet alleen wat de zorgmedewerkers vinden van het initiatief is belangrijk, maar ook, als je samenwerkt met een buurt, wat vindt de buurt ervan en wat vinden de gebruikers ervan.

- Meten is wel belangrijk, maar de logica van zorgsystemen, waar gezondheid in cijfers wordt uitgedrukt, heeft niet altijd zoveel zeggingskracht. Andere vormen van meten en evalueren zijn nodig en die mogen ook serieuzer genomen worden.
- In Overijssel werkt men aan een magazine met praktijkverhalen: niet 'mijn bloeddruk is omlaag gegaan', maar 'ik voel me niet meer depressief'.
- In Overijssel is, als het project vanuit een groene initiatiefnemer tot stand komt, de eis dat een zorginstelling betrokken moet zijn bij het project. Het is belangrijk om beide werelden bij elkaar te brengen, groen en zorg.
- Begin klein, maar BEGIN en laat het groeien. Steun voor initiatiefnemers is belangrijk, help ze met voorbeelden, met netwerken etc. Zowel voor zorgmedewerkers als voor natuurbeheerders is het iets nieuws.
- Nu draaien projecten vooral op groen geld (provinciale/gemeentelijke subsidies), en is er weinig geld beschikbaar vanuit de zorg voor dergelijke initiatieven. Van al het natuurbudget gaat een fractie naar vermaatschappelijking, maar in de zorg is het nog lastiger. Terwijl het effect daar het grootste is.
- Als je de integratie van natuur en zorg echt wilt opschalen heb je andere partners nodig, zoals de zorgverzekeraars.
- Provincies hebben geen natuurlijke gespreksmomenten met collega's die werkzaam zijn in de zorg. Binnen de provincie liggen deze werkvelden ver van elkaar verwijderd en daar zit een uitdaging.
- Zorg is enorm breed en de onderdelen hebben allemaal een eigen wereld en structuren, en er gebeurt ook enorm veel. Wij denken vanuit groen eendimensionaal naar zorg, maar binnen zorg zijn veel takken.

Plenaire eind sessie recreatie en zorg

Deze workshop gaat over vermaatschappelijking van natuur: de betrokkenheid van mensen bij natuur vergroten en de waarde van natuur voor mensen vergroten. *Hoe ver zijn we, staan we halverwege, of in het begin, of zijn we al ver bij het realiseren van deze doelstelling, dat mensen betrokken raken bij natuur maar ook dat we de waarde van natuur hebben vergroot, dat de natuur beleefbaar is?*

Bij de zorg staan we aan het begin. Er zijn al wel mooie voorbeelden, maar een doorbraak maken, dat moet nog bij de zorg. Misschien gaat het best snel, zitten we op een turning point? Zowel natuur als zorg zijn maatschappelijk gewaardeerde thema's. Het wetenschappelijk gedeelte is nog minder onderbouwd, maar je ziet het wel oppoppen op allerlei niveaus. Er is steeds meer belangstelling voor gebruik van natuur voor gezondheid, bijvoorbeeld leefstijlprogramma's van verzekeraars bieden kansen. Het systeem van de leefstijlinterventies (GLI) (dat is voor specifieke aandoeningen), werkt niet zo strak met evidence based interventies.

In de recreatie-casussen zagen we een toename van het gebruik van natuur. Maar zien we ook meer betrokkenheid bij de natuur? In Limburg wel, al is vermaatschappelijking nog niet voldoende vertaald in kaders. Er zijn initiatieven die ook politiek gedragen worden, bijv. de beleefweek. Dat

gaat over beleefbaar maken van natuur. Dat heeft met een nieuw college te maken, vermaatschappelijking krijgt geleidelijk meer een plek.

In Zuid-Holland is de openbaarheid van natuurgebieden op de politieke agenda geplaatst. Er zijn twee nationale parken waar veel geld naar toe gaat. Het aantal bezoekers neemt toe, dat is erg belangrijk. Het feit dat er meer bezoekers komen, is een duidelijk signaal.

Verantwoordelijkheid nemen als onderdeel van betrokkenheid, daar zit nog een grote uitdaging .

Een paar mensen delen hun ideeën over wat ze zelf kunnen doen:

- Noord-Holland: met elkaar nu de lessen delen. We kunnen het naar een volgende stap brengen door als provincies met elkaar te delen, zorgen dat je bij elkaar komt. Je ziet dat ook in de samenwerking met gemeenten, dat dat je een stap verder brengt. Dat doen we nog te weinig. Het is belangrijk. Landelijk moet dit ook verder gebracht worden, deze thema's.
- Dat je oplossingen kan combineren, bijv. klimaat, of iemand met afstand tot de arbeidsmarkt voor een buurttuin verantwoordelijk maken, je kunt vraagstukken combineren. Gezondheid en recreatie liggen niet eens zo ver van elkaar.
- We hadden discussies over meten, dat heeft een relatie met de rol van onderzoek en hoe je je als onderzoeker opstelt. Onderzoek kan een rol hebben in overtuigen en meten, maar verbinding tussen meten en het narratieve is er nog niet. Daar zitten opgaven.
- Het belang van de lange adem. Blijven investeren, ook als er weer nieuwe mensen zitten bij organisaties waar je al bent geweest, het gaat om die relaties.
- Koppel initiatief van onderop met draagvlak van boven. Als er van onderop initiatieven zijn bespreek deze dan ook via het bestuur van de organisatie en met zorgverzekeraars. Bijv. veel instellingen hebben regelmatig contact met zorgverzekeraars.

BIJLAGE 1 Aanwezigen

Arjen Buijs	WUR
Barbara Regeer	VU
Dana Kamphorst	WUR
Didi van Doorn	PBL
Elles Kombrink	Vogellanden
Elze Hemke	LNV
Henk Raven	LNV
Irene Bouwma	WUR
Janine van den Bos	Provincie Flevoland
Jarin van der Zande	Recron
Karin van Hoof	Provincie Noord-Holland
Leo Reyrink	Grenspark
Loek Hesemans	Staatsbosbeheer
Magalie Waanders	Staatsbosbeheer
Marloes Berndsén	Staatsbosbeheer
Marrit Klompe	Provincie Overijssel
Martin Goossen	WUR
Remko Koens	paviljoen 'De Oude Tol'
Rene Steijn	Provincie Zeeland
Rob Folkert	PBL
Sjef Verbaanderd	Provincie Zuid-Holland
Wout Nieuwenhuis	Landschap Overijssel
Jos Brouwer	Provincie Zuid-Holland
Ine van Huet	Provincie Limburg
Eddy Nieuwstraten	Provincie Noord-Brabant